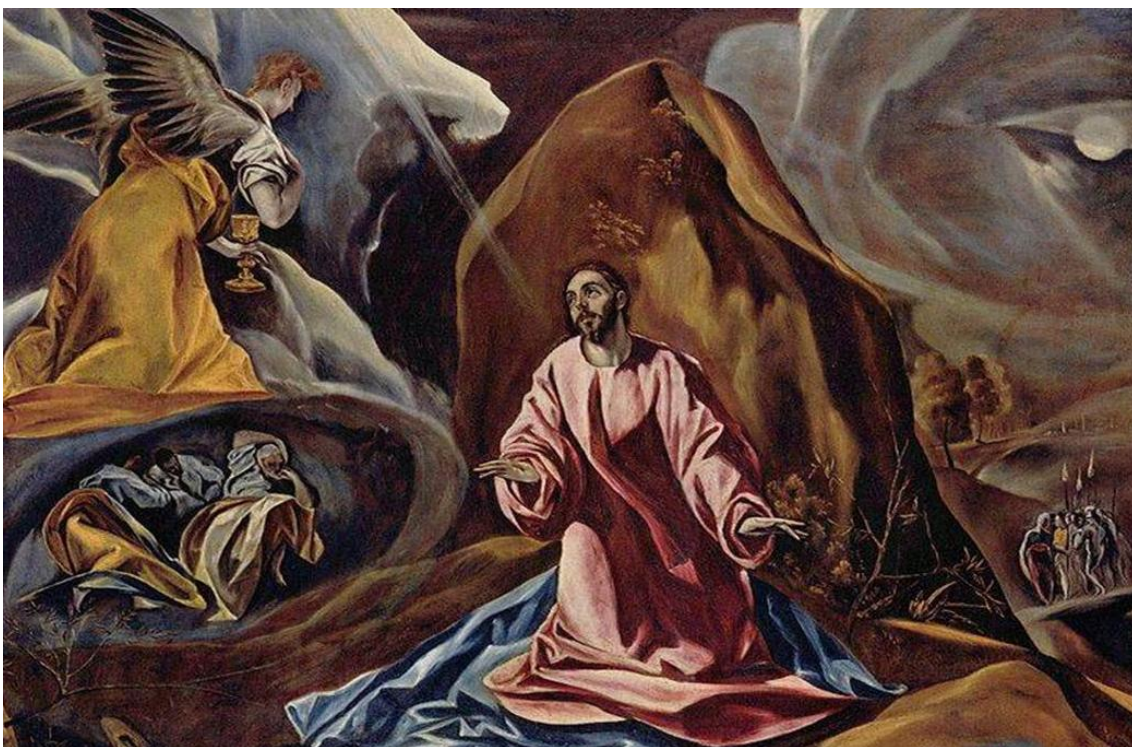

2^ο Πρότυπο Πειραματικό Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης

Αφιέρωμα στον Έλληνα Ζωγράφο, Δομήνικο Θεοτοκόπουλο(EI Greco).

Οι μαθητές της Β΄1 τάξεως: Κωνσταντίνος Καραδούκας
και Κούρτη Πελαγία.

Επιβλέποντες καθηγητές: Σμαράγδα Φαρίδου, ΠΕ01 και Νικόλαος Πέτσας, ΠΕ02.

Σχολικό έτος : 2014 – 2015.

Εισαγωγή

Οι μαθητές της Β'1 τάξεως, Πελαγία Κούρτη και Κωνσταντίνος Καραδούκας, αποφασίσαμε να λάβουμε μέρος στο 1^ο Πανελλήνιο Μαθητικό Συνέδριο με θέμα «Η Θεολογία διαλέγεται με τον σύγχρονο κόσμο», κατόπιν της υποδείξεως των καθηγητών μας, Σμαράγδας Φαρίδου και Νικολάου Πέτσα.

Το θέμα που επιλέξαμε είναι ένα αφιέρωμα στο μεγάλο Έλληνα ζωγράφο, Δομήνικο Θεοτοκόπουλο, μια και το έτος 2014 είναι αφιερωμένο σε αυτόν. Τόσο στο μάθημα των Θρησκευτικών, όσο και στα Φιλολογικά μαθήματα, συχνά συναντούμε πίνακες του ζωγράφου αυτού. Πρόκειται, επομένως, για έναν οικείο για εμάς –μέσω των μαθημάτων μας – ζωγράφο. Στην εισήγησή μας θα προσπαθήσουμε να σας παρουσιάσουμε κάποιους από τους πιο αντιπροσωπευτικούς πίνακες, ακολουθώντας μια χρονολογική σειρά.

Λίγα λόγια για τη ζωή του ζωγράφου.

Το 1541 γεννήθηκε στο χωριό Φόδελε κοντά στο Ηράκλειο της Κρήτης, ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ή El Greco. την οικία τους. Η βυζαντινή παράδοση της οικογένειάς του, το θρησκευτικό περιβάλλον που έζησε και η μικρή εκκλησία με τις τοιχογραφίες των αγίων δίπλα στο σπίτι του, δημιούργησαν τις πρώτες ανεξίτηλες, καλλιτεχνικές εικόνες στην ψυχή του. Λίγο αργότερα, οι καλόγηροι του μοναστηριού του Αγίου Παντελεήμονα, δίδαξαν τις αρχές της βυζαντινής ζωγραφικής στο μικρό Δομήνικο και τον οδήγησαν στις πρώτες του καλλιτεχνικές απόπειρες και κατευθύνσεις από τις οποίες δεν απομακρύνθηκε ποτέ πραγματικά. Γύρω στα δεκαπέντε του μαθήτευσε στην καλλιτεχνική σχολή της Αγίας Αικατερίνης στο Ηράκλειο, δίπλα στους πλέον διακεκριμένους εκπρόσωπους της Κρητικής τέχνης και διδασκάλους με ανώτερη κλασική και πνευματική μόρφωση. Η ανήσυχη όμως ιδιοσυγκρασία του νέου ζωγράφου ήθελε να γνωρίσει τη νέα λαμπρή τέχνη της Ιταλικής Αναγέννησης, της οποίας πολλά αντίγραφα έβλεπε ήδη στην βενετοκρατούμενη Κρήτη. Αναχώρησε λοιπόν για Ιταλία, περίπου το 1567 ως τέλεια καταρτισμένος βυζαντινός ζωγράφος, που άνηκε στην τάξη του Μιχαήλ Δαμασκηνού και των καλλιτεχνών εκείνων που συνέβαλαν στην εξέλιξη της Κρητικής, βυζαντινής τέχνης.

Κατά την άφιξή του στη Ρώμη ο Θεοτοκόπουλος πέτυχε την καλύτερη δυνατή προστασία καθώς εισήλθε στον σημαντικότερο πνευματικό κύκλο, ο οποίος στεγαζόταν στο κτίριο των Φαρνέζε. Μαθήτευσε δίπλα στον Τιτσιάνο, τον συνεπήρε η τέχνη του Τιντορέτο και η τεχνική επιδεξιότητα της Ρωμαϊκής σχολής των «Μανιεριστών». Και παρόλο τον ισχυρό ανταγωνισμό που επικρατούσε, είχε φτάσει η εποχή που ολόκληρη η Ρώμη μιλούσε για τον κρητικό ζωγράφο. Είχε βρει το δρόμο που επέτρεπε την τελική αποκρυστάλλωση της πραγματικής του προσωπικότητας και ιδιοφυίας του.

Πολύ γρήγορα όμως ο Θεοτοκόπουλος αποδεσμεύτηκε από την μίμηση του Τιτσιάνο και του Τιντορέτο και καταξίωσε τον πραγματικό Γκρέκο. Στα έργα του, υπέγραφε πάντα Ελληνικά, με περηφάνια "Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Κρής, εποίει". Η στιγμή αυτή συμπίπτει χρονικά με την αναχώρηση του Θεοτοκόπουλου για την Ισπανία γύρω στο 1576.

Στην Ισπανία, η τοπική αριστοκρατία, αλλά και οι μεγιστάνες της εκκλησίας του πνεύματος και του χρήματος περίμεναν με αγωνία την άφιξη του μεγάλου ζωγράφου. Το Τολέδο αναγνωρίζει το μεγάλο του έργο και πολλοί μεγιστάνες θεωρούν τιμή τους να πείσουν το Θεοτοκόπουλο να φιλοτεχνήσει την προσωπογραφία τους. Πέθανε στις 7 Απριλίου το 1614, ύστερα από μακροχρόνια επώδυνη αρρώστια.

Η καλλιτεχνική διαδρομή του Κρητικής περιόδου 1541- 1566

Το θρησκευτικό και καλλιτεχνικό περιβάλλον που γεννήθηκε και έζησε ο Θεοτοκόπουλος, οι Βυζαντινοί άγιοι των τοιχογραφιών της μικρής εκκλησίας του Φόδελε, οι υπερήφανοι Αρχάγγελοι με τα τεράστια φτερά τις στρατιωτικές βυζαντινές στολές και την αυστηρή ιερατική στάση, αποτέλεσαν τις πρώτες δυνατές εμπνεύσεις του μεγάλου ζωγράφου. Έργα της Κρητικής περιόδου θεωρούνται: «Η προσκύνηση των μάγων», του Μουσείου Μπενάκη και ένα τρίπτυχο στην Πινακοθήκη Εστένσε της Μόντενα.

Ιταλία 1567 - 1576

Τα πρώτα χρόνια της διαμονής του στην Ρώμη πέρασε πνευματικές και καλλιτεχνικές ανησυχίες και διακυμάνσεις, οι οποίες δεν του επέτρεπαν να δώσει το μέγιστο των δυνατοτήτων του. Από την ανεξίτηλη επίδραση της Αναγέννησης και της τέχνη του Μανιερισμού εντυπωσιάστηκε από την υψηλή αισθητική του Τιτσιάνο και του Τιντορέτο χωρίς όμως ν' αντλήσει πραγματική ικανοποίηση από τις πνευματικές αυτές αναζητήσεις. Το ανικανοποίητο της ψυχής και της τέχνης του αποκαλύπτει ο ίδιος σε μια ιδιόχειρη σημείωση στο πίσω μέρος μιας μικρής εικόνας «τίποτε δεν με ικανοποιεί» και οι επαναλήψεις της ίδιας σύνθεσης του «Η εκδίωξη των εμπόρων από το ναό» που καταμαρτυρούν την πραγματική του απελπισία. Έτσι η Ρωμαϊκή περίοδος στην καλλιτεχνική σταδιοδρομία του Γκρέκο δεν άφησε δυνατή σφραγίδα στο έργο του, όπως συνέβη με την περίοδο της Βενετίας. Έργα της Βενετσιάνικης περιόδου είναι: «Η Δευτέρα Παρουσία», «Δομηνικανός Άγιος», «Η θεραπεία του Τυφλού», «Ο λεγόμενος Στέφανος» κ.λπ.

Ισπανία 1577 -1585

Από τα πρώτα έργα του στην Ισπανία, διαφαίνεται η επιστροφή του ζωγράφου στις πρώτες πηγές έμπνευσης, η πνοή και η ζωντανία της βυζαντινής τέχνης, φανερώνεται όμως και ο καλλιτέχνης ο οποίος απελευθερώνεται από τους δισταγμούς και τις αμφιβολίες της πρώτης του περιόδου. Η αυστηρή ηθική της ορθόδοξης βυζαντινής πίστης, ο υψηλότερος προορισμός ανέλιξης της ανθρώπινης ψυχής, η αριστοκρατική αισθητική στην αρχιτεκτονική αλλά και στην χρωματική κλίμακα, αναδεικνύουν ένα και μόνο πράγμα : ο Γκρέκο ζωγράφιζε ορμώμενος από τη Θεία Πρόνοια.

Τα καλύτερα έργα του Θεοτοκόπουλου ανήκουν στην Ισπανική περίοδο. Έργα όπως «Η μετάσταση της Θεοτόκου», «Η Αγία Τριάδα», «Ο Ιωάννης ο Πρόδρομος», «Ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστής», «Ο Άγιος Σεβαστιανός», διάφορες προσωπογραφίες, «Ο Άγιος Ιερώνυμος ως καρδινάλιος», «Ο Ιππότης με το χέρι στο στήθος», «Ο Πέτρος και ο Παύλος», «Ο Χριστός που σηκώνει τον Σταυρό», «Η Ανάσταση του Χριστού», «Ο Ευαγγελισμός», «Ο Άγιος Ανδρέας», «Η Πεντηκοστή», «Ο Χριστός στο ορόσ των

ελαίων», «Η προσκύνηση των ποιμένων», «Η Βάπτισμα του Χριστού» και άλλα πολλά προκαλούν θαυμασμό για τον μεγάλο Έλληνα καλλιτέχνη. Στην τελευταία περίοδο ανήκουν τα ονομαστότερα από τα έργα του: «Η ταφή του κόμητος του Οργκάθ», το «Εσπόλιο», «Το μαρτύριο του Άγιου Μαυρικού», «Ο θάνατος του Λαοκόοντα», «Η Πέμπτη σφραγίδα της αποκαλύψεως», «Η προσκύνηση του Αγίου Ονόματος του Ιησού Χριστού», «Το Τολέδο σε καιρό καταιγίδας» και άλλα.

Οι σημαντικότεροι πίνακες

«Η κοίμηση της Θεοτόκου» που βρίσκεται στη Σύρο. Πρόκειται για το πρώτο έργο που αποδίδεται με βεβαιότητα στην Κρητική περίοδο του Γκρέκο, πριν από την αναχώρησή του για τη Βενετία το 1567. Η σκηνή διαδραματίζεται μπροστά σε επιβλητικό κτήριο με δυο πύργους και πύλη. Το σώμα της Παναγίας, τοποθετημένο σε πολυτελές νεκροκρέβατο, είναι περιτριγυρισμένο από τους Απόστολους και γυναίκες, που προσεύχονται κλαίγοντας. Ψηλά μπροστά σε χρυσό φόντο εμφανίζονται οι Απόστολοι. Ο Χριστός σκύβει προς το σώμα της μητέρας Του, κρατώντας την ψυχή της. Η μορφή της Παναγίας στον ουρανό συνοδεύεται από τον Άγιο Θωμά, ο οποίος, γονατισμένος, λαμβάνει την Αγία Ζώνη.

«Η προσκύνηση των μάγων» και «Ο Ευαγγελιστής Λουκάς ζωγραφίζει την Παναγία Βρεφοκρατούσα» (έργα που βρίσκονται στο Μουσείο Μπενάκη),

«Η προσκύνηση των μάγων»: Το έργο, το οποίο έχει χάσει εν μέρει τα πλούσια αρχικά του χρώματα, απεικονίζει την Παναγία στα σκαλοπάτια ενός Αναγεννησιακού κτηρίου να πλησιάζει το Θείο Βρέφος προς έναν από τους «μάγους», ο οποίος γονατίζει μπροστά Του. Ο Ιησούς ανασηκώνει με περιέργεια το κάλυμμα του χρυσού κουτιού που του προσφέρει ο «μάγος, ενώ όρθιος, στηριζόμενος σε μπαστούνι πίσω από την Παναγία, ο Ιωσήφ παρατηρεί τη σκηνή. Οι άλλοι δύο «μάγοι» (ο ένας από τους οποίους είναι μαύρος). Ντυμένοι με πολυτελείς ενδυμασίες και φέροντας χρυσά στέμματα, προσφέρουν τα δώρα τους. Ο ερειπωμένος κλασικός ναός, αριστερά, ίσως είναι σύμβολο της παρακμής της παγανιστικής λατρείας, σε αντίθεση με την ελπίδα που αντιπροσωπεύει ο νεογέννητος Χριστός. Το κυρίαρχο στοιχείο σε ολόκληρη τη σύνθεση είναι η έντονη φωτεινότητα, η οποία ενισχύεται από τα χρυσά αντικείμενα, τις μπρούτζινες πανοπλίες και τα πολύτιμα υφάσματα. Το έργο ανήκει πιθανότατα στην Κρητική περίοδο του Γκρέκο, λίγο πριν από την εγκατάστασή του στη Βενετία.

Τρίπτυχο της Μόντενα (πίσω όψη): Πρόκειται για μικρό φορητό ρετάμπλ, προορισμένο για ιδιωτική λατρεία, που αποτελείται από τρία φύλλα, ένα σταθερό και δύο αρθρωτά, ζωγραφισμένα και στις δυο όψεις. Φέρει πλαίσιο από σκαλιστό, επιχρυσωμένο ξύλο, χαρακτηριστικό των βενετσιάνικων και κρητικών εργαστηρίων. Στα πλευρικά φύλλα απεικονίζονται Ο Αδάμ και η Εύα παρουσία του Αιωνίου (δεξιά) και Ο Ευαγγελισμός (αριστερά), το Προπατορικό Αμάρτημα και η καταδίκη από τη μια και η Ενσάρκωση και η ελπίδα της σωτηρίας από την άλλη. Στο μεσαίο φύλλο, όπου απεικονίζεται μια Άποψη του όρους Σινά, διακρίνονται ο Μωυσής να λαμβάνει τις πλάκες με τις Δέκα Εντολές, η Κιβωτός της Διαθήκης και τρεις διαβάτες στο έρημο τοπίο, πάνω αριστερά.

Τρίπτυχο της Μόντενα (κυρίως όψη): Οι τρεις σκηνές που απεικονίζονται στα φύλλα αυτής της όψης του τρίπτυχου είναι *Η Προσκύνηση των Ποιμένων*, η *Αλληγορία του χριστιανού ιππότη* και *Η Βάπτισμα του Χριστού*. Η πρώτη σύνθεση απεικονίζει την Παναγία να ξεσκεπάζει το Θείο Βρέφος, για να το παρουσιάσει στους ποιμένες. Πάνω από το στέγαστρο άγγελοι ψάλλουν κρατώντας ανοιχτό ένα βιβλίο. Δεξιά, ένα ερειπωμένο κτήριο, αναφορά ίσως στην πτώση της παγανιστικής λατρείας. Στο μεσαίο φύλλο απεικονίζεται η στέψη ενός στρατιώτη (προσωποποίηση της Εκκλησίας) από τον Ιησού, ο οποίος εμφανίζεται τυλιγμένος σε κόκκινο χιτώνα, κρατώντας λευκό λάβαρο με σταυρό, ποδοπατώντας τα σύμβολα της Κόλασης και του θανάτου. Τον περιτριγυρίζουν άγγελοι. Πάνω από το κεφάλι του Χριστού το περιστέρι συμβολίζει το Άγιο Πνεύμα. Οι τρεις γυναίκες στο κάτω μέρος παραπέμπουν στις τρεις θεολογικές αρετές. Τέλος, η *Βάπτισμα του Χριστού* από τον Ιωάννη στα νερά του Ιορδάνη, στο δεξιό φύλλο, χαρακτηρίζεται από ακρίβεια στις λεπτομέρειες.

Ο Μυστικός Δείπνος

Ο Χριστός καταλαμβάνει το μέσον της μιας πλευράς ενός μεγάλου τετράγωνου τραπέζιου, γύρω από το οποίο βρίσκονται οι Απόστολοι. Το δάπεδο είναι στρωμένο με πλάκες, που συμβάλλουν στην απόδοση του προοπτικού βάθους, ενώ ένα βαρύ πράσινο πέτασμα «κατεβαίνει» από την οροφή. Το φως «πέφτει» από τα αριστερά και φωτίζει ολόκληρη τη σκηνή. Πρόκειται για έργο καλλιτέχνη με βυζαντινές ρίζες, ο οποίος αφομοιώνει βαθμιαία τη Δυτική, και ιδιαίτερα τη Βενετσιάνικη, ζωγραφική. Δεν γνωρίζουμε την ταυτότητα του παραγγελιοδότη, αν και προφανώς πρόκειται για ιδιώτη, αν κρίνουμε από τις μικρές διαστάσεις του πίνακα.

5. Η εκδίωξη των εμπόρων από το ναό

Το θέμα ήταν αρκετά δημοφιλές κατά το δεύτερο μισό του 16^{ου} αιώνα. Ο Γκρέκο θα φιλοτεχνήσει έξι εκδοχές του θέματος. Αυτή είναι ίσως η πρώτη και ακολουθεί τη διήγηση των ευαγγελίων του Ιωάννη και του Ματθαίου. Η σκηνή διαδραματίζεται στα σκαλιά που οδηγούν σ' ένα επιβλητικό οικοδόμημα, με παραστάδες, κίονες Κορινθιακού ρυθμού, αγάλματα και μια μεγάλη αψίδα, μέσα από την οποία διακρίνεται τμήμα της πόλης. Στο κέντρο, ο Χριστός υψώνει το μαστίγιο εναντίον των εμπόρων, οι οποίοι τρέπονται σε φυγή. Η χρονολόγηση του έργου κυμαίνεται μεταξύ της Βενετσιάνικης περιόδου και των πρώτων χρόνων του Γκρέκο στη Ρώμη –με πιθανότερη τη Ρώμη.

6. Αγόρι που ανάβει κεριά

Ο πίνακας είναι ένας από τους πιο ενδιαφέροντες που φιλοτέχνησε ο Γκρέκο κατά τη διάρκεια της διαμονής του στη Ρώμη. Απεικονίζει ένα αγόρι που ανάβει κεριά φυσώντας αναμμένο κάρβουνο. Το έργο του Γκρέκο εντυπωσιάζει χάρη στο παιχνίδισμα του φωτός στο πρόσωπο του παιδιού και κυρίως χάρη στην, τολμηρή για την εποχή, επιλογή ενός ταπεινού, καθημερινού θέματος.

7. Η θεραπεία του τυφλού

Η σκηνή απεικονίζει το Χριστό, ελαφρά σκυμμένο, να αγγίζει τα μάτια του τυφλού, θεραπεύοντάς τον. Το Χριστό πλαισιώνουν δυο ομάδες αντρών: η πρώτη, αριστερά, δείχνει να αδιαφορεί για το γεγονός, ενώ η δεύτερη, δεξιά, χειρονομεί θορυβημένη. Στο βάθος, αρχιτεκτονικά στοιχεία τονίζουν το βάθος της σύνθεσης, το οποίο υπογραμμίζεται και από το πλακόστρωτο που θυμίζει σκακιέρα. Η μορφοπλασία εδώ αντλεί αρκετά στοιχεία από τον ιταλικό Μανιερισμό, και ειδικότερα από τα γυμνά του Μιχαήλ Άγγελου. Αντίθετα, τα λουσμένα στο φως χρώματα και τα σχεδόν διάφανα σώματα των μορφών στα δεξιά, είναι ακόμα βενετσιάνικα.

8. Ο διαμερισμός των ιματίων του Χριστού

Ο πίνακας, ο οποίος φυλάσσεται στο σκευοφυλάκιο του καθεδρικού ναού του Τολέδου, απεικονίζει μια από τις πρώτες στιγμές των Θείων Παθών, τον διαμερισμό των ιματίων του Χριστού. Η μορφή του Χριστού, ο οποίος φέρει κατακόκκινο χιτώνα και έχει το βλέμμα στραμμένο προς τον ουρανό, μοιάζει εξιδανικευμένη και ψυχολογικά απομονωμένη από το πλήθος που τον περιβάλλει, παρόλο που είναι σχεδιασμένη με ωμό ρεαλισμό. Στο κάτω μέρος ξεχωρίζουν η Παναγία, η Μαρία η Μαγδαληνή και η Μαρία του Κλέοπα, καθώς και ένας άντρας που ανοίγει τις τρύπες για τα καρφιά στο ξύλο του σταυρού. Στο πάνω μέρος, ένα «δάσος» από λόγχες και περικεφαλαίες περιβάλλει το Χριστό.

9. Ο Εσταυρωμένος με δυο δωρητές

Λιπόσαρκο αλλά στιβαρό, το σώμα του Χριστού, μόλις σκεπασμένο μ' ένα λευκό ύφασμα, ξεχωρίζει μπροστά σε ένα μολυβένιο ουρανό, ο οποίος φωτίζεται από αστραπές. Στα πόδια Του, γονατισμένοι, οι δύο παραγγελιοδότες, ένας λαϊκός, που από τη θέση των χεριών του μοιάζει να «συνομιλεί» με το Χριστό, και ένας ιερωμένος, αριστερά.

10. Η μετανούσα Μαγδαληνή

Ο Γκρέκο φιλοτέχνησε τουλάχιστον πέντε διαφορετικές εκδοχές της Μαγδαληνής. Αρχικά, πηγή έμπνευσής του αποτέλεσαν έργα του Τιτσιάνο, από τον οποίο ο Γκρέκο παίρνει τις γενικές γραμμές της σύνθεσης, την ημίσωμη μορφή με τα μακριά μαλλιά, το στραμμένο προς τον ουρανό βλέμμα, το δοχείο με το μύρο, τη νεκροκεφαλή. Το θέμα της μετανούσας Μαγδαληνής, σύμβολο της μετάνοιας και της εξομολόγησης, ήταν ιδιαίτερα προσφιλές κατά την περίοδο της Αντιμεταρρύθμισης. Το στοιχείο που γοητεύει σε αυτές τις συνθέσεις είναι η ανάμειξη του «ιερού» με το «κοσμικό» στοιχείο, την οποία ο Γκρέκο πραγματοποιεί δεξιοτεχνικά, εισάγοντας το στοιχείο της ανθρώπινης ομορφιάς, ικετευτικής και με εσωτερική ένταση, σε μια κατά τα άλλα υποβλητική και μεταφυσική ατμόσφαιρα.

11. Η ταφή του κόμη του Οργκάθ

Θέμα της εικονογράφησης είναι η εναπόθεση του σώματος του άρχοντα Gonzalo Ruiz, πιο γνωστού ως κόμη του Οργκάθ, ευεργέτη της εκκλησίας, στον τάφο, η παρουσία «πολλών θεατών», και στο πάνω μέρος «οι ουρανοί με το Χριστό και την Παναγία εν δόξη». Με βάση αυτή την ιδέα ο Γκρέκο θα προσθέσει και νέα στοιχεία, όπως είναι η Δευτέρα Παρουσία και η ανύψωση της ψυχής του κόμη στον ουρανό.

12. Η Αγία Οικογένεια με την Αγία Άννα

Ο Ιωσήφ αγγίζει απαλά το πόδι του Θείου Βρέφους, υπογραμμίζοντας έτσι τον πατρικό του ρόλο. Η μορφή της Παναγίας που θηλάζει το μικρό Ιησού, θέμα ιδιαίτερα δημοφιλές κατά τον 15^ο και τον 16^ο αιώνα, είναι ζωγραφισμένη με αβρές γραμμές. Το Θείο Βρέφος απεικονίζεται να θηλάζει. Ο Γκρέκο εγκαταλείπει εδώ τα ρεαλιστικά στοιχεία, αναζητώντας την ιδανική ή συμβολική ομορφιά. Κανένα τοπίο δε διακρίνεται πίσω από την Αγία Οικογένεια παρά μόνο ένας γαλάζιος ουρανός, τον οποίο καλύπτουν λευκά σύννεφα, που σχηματίζουν ένα είδος φωτοστέφανου πάνω από το κεφάλι της Παναγίας. Όλα εδώ αποπνέουν τρυφερότητα και γαλήνη.

13. Αυτοπροσωπογραφία

Ο πίνακας φιλοτεχνήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1590 ή λίγο αργότερα και είναι μια από τις πιο εκφραστικές προσωπογραφίες του Γκρέκο. Ο εικονιζόμενος φοράει κομψό πανωφόρι με γούνινη επένδυση, που παραπέμπει στην άνετη πια ζωή του. Το πρόσωπο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, χάρη στα έντονα και εκφραστικά χαρακτηριστικά. Το βλέμμα, γεμάτο περιέργεια, έκπληξη αλλά και ικανοποίηση, αποκαλύπτει το ενδιαφέρον του Γκρέκο για τη ζωή και για το επάγγελμά του, στα 60 του πια χρόνια. Διάφανο και οστεώδες, με μεγάλα αφτιά και χείλη ελαφρά μελανά, το πρόσωπο μοιάζει να φωτίζεται από μια εξωτερική πηγή, που αντανακλάται και στο γούνινο γιακά.

14. Ο Άγιος Μαρτίνος και ο ζητιάνος

Το έργο ανατέθηκε στον Γκρέκο στις 9 Νοεμβρίου 1597 και προοριζόταν για το παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωσήφ (Séan José) του Τολέδου. Ο Άγιος Μαρτίνος της Τουρ, Ρωμαίος στρατιώτης, γεννήθηκε το 315 στην Πανονία (στη σημερινή Ουγγαρία). Στον πίνακα φαίνεται να κόβει με το σπαθί του τον κομψό μανδύα του, για να τον μοιραστεί με το φτωχό ζητιάνο. Ο άγιος, σε λυγρό και εντυπωσιακό άλογο που κινείται με χάρη, φοράει πολυτελή πανοπλία, η οποία υπογραμμίζει τη στρατιωτική σταδιοδρομία που είχε αρχικά επιλέξει, και καλής ποιότητας υποδήματα, όπως άρμοζε σε γιο αξιωματικού του ρωμαϊκού στρατού. Η κομψή μορφή του υψώνεται παράλληλα με εκείνη του γυμνού ζητιάνου, το αποστεωμένο σώμα του οποίου τονίζεται από το φως. Στο βάθος δεσπόζει ένας γαλάζιος ουρανός με λίγα σύννεφα.

15. Ο Ευαγγελισμός

Οι επιμηκυμένες μορφές της Παναγίας και του αγγέλου επιβάλλουν μια νέα εικονογραφία. Τα πάντα εδώ ακτινοβολούν και η ουράνια ατμόσφαιρα «αγκαλιάζει» όλη τη σκηνή, χωρίς διάκριση ανάμεσα στην ομάδα των αγγέλων μουσικών, στο πάνω

μέρος, και τον Ευαγγελισμό στο κάτω. Πρόκειται για μια πραγματική αποθέωση του φωτός, που στηρίζεται στα σπινθηροβόλα χρώματα, τα φτερά του αγγέλου και το περιστέρι που συμβολίζει το Άγιο Πνεύμα.

16. Ο Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής και ο Άγιος Ιωάννης ο Ευαγγελιστής

Πρόκειται για ένα από τα ζεύγη αγίων που φιλοτέχνησε ο Γκρέκο στο Τολέδο, όπου υπήρχε αρκετή ζήτηση για τέτοια έργα από μοναστήρια και ιδιώτες. Ο Ιωάννης ο Βαπτιστής, με το σώμα μισοκαλυμμένο με δέρματα ζώων, απεικονίζεται ως ερημίτης. Δείχνει με το χέρι του το σταυρό, δίπλα στον οποίο είναι ξαπλωμένο ένα αρνί που θυμίζει τη φράση του Βαπτιστή, όταν είδε τον Ιησού: «Ιδού ο Αμνός του Θεού». Ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστής εμφανίζεται, σύμφωνα με την παράδοση, σαν αμούστακος νεαρός, μ' έναν αετό δίπλα του. Το θέμα του δισκοπότηρου με το δράκο που κρατά στο αριστερό χέρι προέρχεται από μια απόκρυφη πηγή, σύμφωνα με την οποία, όταν ο άγιος αναγκάστηκε να πιει δηλητήριο, επειδή δε θυσίασε στους ειδωλολατρικούς θεούς, ευλόγησε τη χρυσή κούπα, από την οποία βγήκαν φίδια.

17. Η Ανάληψη της Παναγίας (Η Άμωμη Σύλληψη)

Το έργο αποτελεί μια από τις λυρικότερες και εκφραστικότερες συνθέσεις του Γκρέκο. Η Παναγία ανεβαίνει στον ουρανό σε μια δίνη φωτός, ανάμεσα σε ομάδες αγγέλων που ακολουθούν την ίδια κίνηση στροβιλισμού, μέχρι την κορυφή, όπου ξεχωρίζει το Άγιο Πνεύμα. Ανάμεσα στα χερουβείμ βρίσκονται άγγελοι με επιμηκυμένα σώματα, ντυμένοι με πολύχρωμους μανδύες. Στο κάτω μέρος διακρίνεται το Τολέδο.

18. Λαοκόων

Πρόκειται για ελεύθερη απόδοση του περίφημου γλυπτού συμπλέγματος των Μουσείων του Βατικανού. Το γλυπτό αναπαριστά τον ιερέα της Τροίας και τους δυο γιούς του. Δυο τεράστια φίδια κυκλώνουν τα τρία πρόσωπα· το ένα έχει δαγκώσει το νέο στα δεξιά, προκαλώντας το θάνατό του, ενώ το άλλο τινάζεται προς το μεγάλο γιο και επιτίθεται στον πατέρα, ο οποίος σφαδάζει από πόνο. Ο Γκρέκο έχει προσθέσει στη δεξιά πλευρά τρεις μορφές που είναι δύσκολο να ταυτιστούν (ίσως πρόκειται για θεότητες ή για απλούς Τρώες), ενώ παράλληλα τα παράλια της Τροίας έχουν αντικατασταθεί από το βραχώδες τοπίο του Τολέδου.

19. Η Προσκύνηση των Ποιμένων

Ο πίνακας αυτός, ο οποίος προοριζόταν για το νεκρικό παρεκκλήσιο του ίδιου του Γκρέκο, μαρτυρεί την αγάπη του για το συγκεκριμένο θέμα, το οποίο ζωγράφισε επανειλημμένα κατά τη διάρκεια της ζωής του. Η Παναγία κρατάει εδώ με χάρη το πανί στο οποίο είναι ξαπλωμένο το Θείο Βρέφος, από το οποίο εκπέμπεται δυνατό φως σε όλα τα πρόσωπα. Τρεις ποιμένες, με μανδύες που μοιάζουν πυρακτωμένοι από το φως, δεσπόζουν στο κάτω μέρος του πίνακα, ενώ στην πάνω ζώνη άγγελοι και χερουβείμ επαναλαμβάνουν, σε τέλεια αντιστοιχία, τους φωτισμούς και τα χρώματα της σκηνής της προσκύνησης. Ο Ιωσήφ κοιτάζει ακίνητος το Θείο Βρέφος, δίπλα στην Παναγία.

«Ο Ευαγγελιστής Λουκάς ζωγραφίζει την Παναγία Βρεφοκρατούσα»:

Ιταλία

Ισπανία

<http://elgreco-fodele2014.gr/index.php/el-greco/biografia-elgreco/paidika-xronia-elgreco> προσπελάστηκε στις 1/12/2014

<http://www.historical-museum.gr/webapps/elgreco/xronologio.php?lang=gre> προσπελάστηκε στις 3/12/2014